

Zvonimir Štrubelj

O PRIMOŽU TRUBARJU KOT IZRAZITI IN MOČNI OSEBNOSTI

Primož Trubar stopa pred nas kot človek z močno pozitivno samozavestjo. Samozavest ni le prirojena lastnost; če ostane pri tem, je lahko zelo omejena, egocentrična in največkrat destruktivna, ker ni dovolj socialna in v službi širše človeške skupnosti. Prava samozavest je v človeka vgrajena že v zgodnjem otroštvu, kot rad poudarja psihoterapevt Erik H. Erikson, ki je nadgradil Freuda in Junga s pomembnimi uvidi na psihosocialnem področju. Na tem osnovnem temelju zaupanja, Erikson pravi celo »*pra-zaupanja*«,¹ jo dograjujeta vzgoja in izobraževanje. Zato je pozitivna samozavest tudi pridobljena in privzgojena.

1 Erik H. Erikson je v 70. letih 20. stoletja izdelal psihosocialno teorijo osebnostnega razvoja v osmih zaporednih ciklih. Prvi se nanaša na otrokovo dobo hranjenja z materinim mlekom. Tu otrok pridobi zaupanje (pra-zaupanje) ali pa, v negativnem primeru, osnovno nezaupanje. Mati je tu odločilna oseba. V drugem ciklu, ki zaobsega zgodnje otroštvo, si otrok gradi svojo avtonomijo, v nasprotnem primeru pa pridobiva občutek sramu ali dvoma. Oba starša sta tu odločilna. V tretjem obdobju osebnega razvoja, ki se dogaja v otrokovem obdobju igre, se razvija njegova iniciativnost, v nasprotnem primeru pa občutki krivde. Tu je odločilno družinsko jedro. V četrtem, šolskem obdobju se izgrajuje njegov občutek za delavnost, v nasprotnem primeru pa občutek manjvrednosti. Odločilno je tu otrokovo bivalno okolje in šola. V petem, pri Eriksonu zelo poudarjenem obdobju, v fazi odraščanja in pubertete, mladostnik gradi občutek za identiteto, v nasprotnem primeru pride do razpršene identitete. Tu so odločilni predvsem prijateljska skupina, drugi, ki so zunaj družine, in predvsem vzorniki (na tej predpostavki obravnavam pri Trubarju vlogo škofa Petra Bonoma). V šesti fazi osebnostnega razvoja, v t. i. obdobju zgodnje odraslosti, človek zgradi prostor svoje intimnosti, v nasprotnem primeru pa občutek izolacije. Tu so odločilni prijatelji, spolni partnerji, sodelavci in rivali. V sedmem obdobju, ki obsega človekovo odraslo dobo, je čas za »generativnost«, rodnost, zrelo in

RAZPRAVE, ŠTUDIJE

Zibelka Trubarjeve močne in trdne osebnosti je bila zagotovo njegova družina: moral je imeti dobro mater in skrbnega očeta. Oče Miha je moral biti dober in uspešen gospodar. Bil je tudi cerkveni ključar, kar pomeni, da je bil zanesljiv, vreden zaupanja, skratka najprimernejši in najsposobnejši človek, ki je zastopal vas Rašico v fari Škocjan pri Turjaku. Kot razgledan in vsestranski gospodar in obrtnik se je zagotovo dobro zavedal tudi pomembnosti šolanja.

Druga odločilna oseba za Trubarjevo rast v močno in trdno osebnost je bil tržaški škof Peter Bonomo. Trubar je z dvanajstimi leti za vedno odšel od doma. Pri šestnajstih letih, ko si človek širi svoje življenjsko obzorje, izbira ideale, gleda v prihodnost, načrtuje svoje življenje, je imel srečo, da je naletel na dobrega, modrega, izobraženega in pozornega učitelja; ta ga je vzljubil in mu pomagal, da se je duhovno razvil. V najnovejši biografiji o Petru Bonomu, diplomatu, humanistu in tržaškem škofu, ki jo je v Trstu leta 2005 izdal Stefano di Brazzano, je kar nekaj strani posvečenih odnosu med škofom Bonomom in Trubarjem.² Na njih je med drugim izrecno zapisano, da je bil Primož Bonomov najljubši učenec. Z nove strani je osvetljen lik škofa Bonoma, ki je bil izvrsten vzgojitelj in ki je znal biti tudi prijatelj, zaščitnik in dobrotnik. Tu je Trubarjeva samozavest največ pridobila. Nekdo, ki verjame v sposobnosti mladega človeka in je zmožen ustvariti tako vzgojno okolje, ki daje toplino, zaupanje in ljubezen, zares pripomore k drugemu, to je, duhovnemu rojstvu. To brez dvoma lahko trdimo za Trubarja, ki je ob tržaškem svetilniku

odgovorno ustvarjanje ali pa negativno absorbiranje svojega lasnega jedra (destrukcija). Odločilni socialni faktor je tu skupno delo in skupno življenje v zakonu (ali v ožji skupnosti). Na tej osnovi predstavljam Trubarjevo izrazito kooperativnost. Zadnja, osma faza prihosocialnega razvoja je zrelo odraslo obdobje (človekova pozna leta), ko pride do občutja integritete, poenotenja svojega življenja, negativno pa do dvoma in zoženja življenjskega horizonta: zaprtost v lastni »zapeček«. Odločilni psihosocialni faktor je tu človeštvo kot tako, Erikson pravi »*ljudje moje vrste*«. Prim.: E. H. Erikson, *Identity, Youth and Crisis*. New York 1986; isti, *Life Cycle*, v: *International Encyclopedia of the Social Sciences* 7, New York 1968, 61–65. Tudi: isti, *The Life Cycle Completed*, New York 1982.

2 S. di Brazzano, *Pietro Bonomo (1458-1546). Diplomatico, umanista e vescovo di Trieste. La vita e l'opera letteraria*. Trst 2005, str. 173, 292–295, 314, 324, 326–330, 334, 335–336, 338, 349, 357.

škofa Bonoma zaživel v svojem osebnem duhovnem jedru. Razplet dogodkov v Trubarjevem življenju nam to potrjuje.

To izkustvo duhovnega očetovstva je Trubarja zaznamovalo kot človeka in kot vernika. Ne pretiravamo, če rečemo, da je Primož Trubar dobesedno ponotranžil lik svojega duhovnega očeta Bonoma in v svojem življenju skušal uresničiti njegove ideale: etično preno, reformo Cerkve, humanistično težnjo vrnitve k izvirom, spoštovanje in ljubezen do maternega jezika. Da je kot dvajsetletni študent z Dunaja takoj našel pot nazaj v Trst in da se je od svojega 32. do 34. leta kot duhovnik umaknil iz Ljubljane in se zatekel spet k Bonomu v Trst, se ne moremo čuditi. Obakrat je prišel na svoj pravi dom. Še več lahko rečemo. Ob izidu dekreta o pregonu, leta 1547, ko je služboval v Šentjernej, bi se zagotovo spet napotil v Trst, kot pravi Stefano di Brazzano: »Ne moremo izključiti, da se je Trubar v prvih trenutkih namenil proti Trstu, v upanju, da bo še našel živega Bonoma, ki mu zagotovo ne bi odrekel azila.«³

Po letu 1548 srečamo Primoža Trubarja, človeka srednjih let z življenjskimi ideali škofa in humanista Bonoma, na tisti strani črte, ki jo Bonomo sam nikoli ni prestopil: v organizirani evangeličanski skupnosti v Nemčiji. Gre za diskontinuiteto v Trubarjevem osebnostnem razvoju? Težko bi kaj takega trdili. Nemški poznavalec Trubarja, Rolf Dieter Kluge, je pred kratkim resno podvomil, da bi Trubar to izrecno želel in iskal: »Če se je Trubar s tem korakom zavestno odločil za luteranstvo, je vprašljivo. V zapletenih političnih in cerkvenih razmerah na Kranjskem notranjeprotestantski spori niso imeli tako velike vloge kot v nemških deželah. Kranjskim privržencem reformacije je šlo predvsem za zagotovitev svobode veroizpovedi v odnosu do rimske kurije in v odnosu do deželnega glavarja. Zato je bila potrebna solidarnost in enotnost, za kar se je Primož Trubar zavzemal tudi pozneje.«⁴

Anekdotično bom ta Trubarjev korak pojasnil z dogajanjem na Trubarjevem teološkem simpoziju v Rimu. Med simpozijem je navada, da se predavatelji v sredo udeležijo papeževe avdijence, papež

3 N. d., 349.

4 R. D. Kluge, *Tübinger Köpfe*. Zum 500. Geburtstag des slowenischen reformators Primus Truber. V: *Tübinger Blätter* 2008, 94. letnik, 28.

RAZPRAVE, ŠTUDIJE

jih ponavadi tudi pozdravi in nagovori. V sredo, 17. septembra 2008, smo se predavatelji, lepo urejeni, kot se za tak dogodek spodobi, pravočasno odpravili na trg sv. Petra. Nepričakovano so organizatorji spremenili kraj avdijence, bila naj ne bi zunaj, na trgu, ampak v dvorani Pavla VI. Dolgo smo čakali v vrsti in upali, da nam bo uspelo priti v dvorano. Pa nam to ni bilo dano, ostali smo zunaj in nato izvedeli tudi, da nismo bili med skupinami, ki jih je papež ta dan pozdravil. Vsaka primera šepa, vsako vzporejanje tudi. A vendarle, menim, da če bi Trubar imel možnost Bonomov in svoj življenjski program uresničiti znotraj Cerkve, ki ji je sedemnajst let pripradal kot zavzet in goreč duhovnik, Bonomov in Kacijanerjev osebni tajnik in spovednik, kot kanonik stolne cerkve sv. Nikolaja v Ljubljani, bi to zagotovo tudi storil znotraj obstoječe, »stare Cerkve«. Na Kranjskem in v spodnjeavstrijskih deželah pač to enostano ni bilo možno.

Če pri tem zagovarjamo tezo Trubarjeve zvestobe samemu sebi, ki jo naslanjamo na Eriksonovo teorijo psihosocialnega razvoja človekove osebnosti, Trubarjeve zvestobe notranjim imperativom vere, ki jo je drzno oznanjal v sedemnajstletnem katoliškem obdobju, to ne pomeni, da smo slepi in neobčutljivi za duševno stisko, ki jo je moral Trubar doživljati ob tem koraku. Trubarjevo zorenje v reformatorja je zaznamovano s tem »na pol svobodnim korakom, korakom iz življenjske, eksistencialne nuje«. Njegova trdnost katoliškega obdobja se nekako zamaje. Gre za drugo, odraslo puberteto, ki jo Trubar uspešno preraste. Poroči se šele sedaj, kar je ne le omembe vredno, ampak izredno zgovorno. Poroka z Barbaro Sitar se zgodi leto dni po njegovem prestopu v Evangeličansko cerkev, leta 1549. To dokazuje njegovo načelnost: dokler je bil v okviru Katoliške cerkve, je bil kot duhovnik dosleden in pokoren cerkveni disciplini, kljub temu, da so nekateri njegovi stanovski kolegi živeli v konkubinatu ali bili celo poročeni (ljubljski kanonik Paul Wiener kar dvakrat!). Glede na to, da ne poznamo dokumenta o Trubarjevi ekskomunikaciji, je prav njegova poroka edino formalno dokazljivo dejanje dokončnega prestopa k evangeličanom.

V Trubarjevem osebnostnem razvoju dospemo do krivulje, ki ni nagnjena navzdol, ampak navzgor. Kot protestantski pastor, mož in družinski oče je sposoben nenavadne preobrazbe. Prej premožen, saj

je kot kanonik imel kar tri »ministrske plače« (plačo kanonika, prebendo sv. Maksimilijana v Celju, dohodke župnije Šentjernej), sedaj skoraj obubužan diakon, ki dobesedno tolče revščino in je vendar prav v tem obdobju zmožen napisati *Katekizem* in *Abecednik* in v glavnem s svojimi prispevki natisniti ti prvi slovenski tiskani knjigi v Morhartovi tiskarni v Tübingenu, v času, ko je v veljavi »interim«. Iznajdljivo ju zakrije s trojno tančico: s psevdonim avtorja »Philopatridus illyricus«, krajem tiska »in Sybenburgen« (kjer je do svoje smrti leta 1554 deloval njegov stanovski kolega, nekdanji kanonik Paul Wiener in kjer interim ni veljal) in imenom tiskarja »Jernej Skuryaniz«. Tej trojni tančici, ki obdaja prvi slovenski knjigi, pa je vendarle dal svoj osebni pečat: v pridigi o veri, prav v njej se je podpisal.

Ta iznajdljiva poteza v zelo težkem času dokazuje Trubarjev hiter dvig in nagel prodor v popolnoma novem okolju. Erik H. Erikson je v svoji teoriji osebnosti dejal, da so najprej puberteta, nato pa še druga krizna obdobja v življenju podobna salti na drogu, ko mora atlet izpustiti drog in v skoku poprijeti za drugega. Za Trubarja je bil drog, za katerega se je po salti prestopa v Evangeličansko cerkev v popolnoma novem in tujem okolju trdno zagrabil, njegova močna pozitivna samozavest, tudi njegova močna vera in trdno prepričanje, da je in še ostaja v službi slovenskemu malemu človeku, svojim »lubim Slovencem«, kot bo ponavljal vse do svoje smrti. S slovensko knjigo je tako našel nov način komunikacije. Vse to, kar je dosedaj nosil v sebi, bo preko pisane besede predajal svojemu ljudstvu. Sam pravi, da mu je »božja previdnost« dala pero v roke, ki ga ne bo več odložil, še na smrtni postelji ne!

Tako v prvem kot sedaj v drugem, nemškem in evangeličanskem obdobju njegovega življenja, pridejo do veljave njegova izredna delavnost, marljivost, vztrajnost in nepopustljivost. Sedemnajst let, od 1548 do 1565, ko je iz Ljubljane drugič in zadnjič pregnan, prav toliko let kot je deloval kot katoliški duhovnik, spremljamo Trubarja kot praktično usmerjenega teologa, ki je zmožen osebne miselne in teološke sinteze. Njegova originalnost je v poustvarjanju, v prilaganju tujih miselnih predlog za potrebe slovenskega človeka. Kot teolog vsakdanjega življenja, kot praktični teolog, ne mara teoretičnih

diskusij, tudi piše jih ne. Kot marljiva čebela zbira v satovje svojega opusa vse tisto, kar je koristno za življenje po veri in kar je praktično uresničljivo. Tu stopa pred nas kot človek zdrave in kritične racionalnosti. Katekizmi, napisal jih je osem, so njegova priljubljena knjižna zvrst, ker mu dopuščajo pedagoško jasnost in preprosto razlaganje verskih nauk.

Nikoli ne bomo dovolj poudarili tudi njegove izrazite kooperativnosti, kar se odlično ujema z Eriksonovim sedmim stadijem osebnostnega razvoja, ki obsega človekovo zrelo odraslo obdobje.⁵ Stiki s Petrom Pavlom Vergerijem mlajšim so bili pogosti, pozitivni in tudi negativni, vendar končno rodovitni za Trubarjevo slovstveno in duhovno delo. Po njih se je Trubar učil, kako naj se giblje v višjih, akademskih in političnih krogih. Predvsem so bili pomembni stiki z dvajset let mlajšim teologom Jakobom Andreaejem, ki ga srečamo že kot sodelavca pri pregledu *Katekizma* in *Abecednika* (1550), nato skupaj z Vergerijem na sestanku v Ulmu (januarja 1555), ki velja za začetek Trubarjevega prevajanja *Svetega pisma*, v debati o tem, ali naj se vrne v Ljubljano kot superintendent ali ne (1560), v pregledu in cenzuri *Cerkovne ordninge* (1563), pri izdaji potnega naloga za inkognito potovanje v Ljubljano (1576), pri posredovanju za slovenski prevod *Formulae concordiae* (1582) in končno na Trubarjevem pogrebem slavlju, kjer nastopi kot govornik.

V stikih s svojimi sodobniki nastopa Trubar kot izredno komunikativen in prilagodljiv človek. Je pravzaprav kompromisno nekompromisen. Svoje ideje je pripravljen prilagoditi v toliko, v kolikor je prepričan, da bo po sicer malo daljši ali ovinkasti poti vendarle prišel do svojega cilja. Vendar pa se ne da ukloniti Vergeriju, ki je hotel, da bi pisal v umetnem jeziku za vsa slovanska ljudstva, ki živijo na Balkanu. Ko ga je, po vsej verjetnosti Vergerij sam ovadil pri nadvojvodi Krištofu, da ima v svojih spisih zwinglijevske težnje, je zbral pogum in zelo na hitro napisal spis *Register und summarische verzeichnus* (1560), seznam, vsebinski prikaz in zagovor vseh svojih del, in ga predelal v knjigo (1561). Na koncu je svojo pravdo dobil. Prav tako ni odstopil od svojih idej ob izidu *Cerkovne ordninge*, ki so mu jo cen-

5 Prim. op. 1.

zurirali v Urachu in Tübingenu, čeprav je zato morala iziti (z zamudo, 1564) brez predgovora in naslovnega lista. Podobno lahko rečemo za odnos, ki ga je imel s svojima hrvaškima prevajalcema v Urachu, s Stepanom Konzulom in Antunom Dalmatinom. Ni popustil v svojih zahtevah, čeprav je bil vedno pripravljen najti razumen in za vse sprejemljiv kompromis. V številnih pismih, ki jih je kot superintendent v Ljubljani pisal Ivanu Ungnadu, je vztrajal pri svoji viziji, tudi za ceno ostrih in odločnih besed in očitkov, ki jih je nanj naslavljal zaradi Klombnerjevih in Konzulovih spletk. Tako odločnost in trdno zasidranost v svoja prepričanja je pokazal tudi v zagovoru pred ljubljanskim škofom Petrom Seebachom.

V prikazu Trubarjeve osebne izakznice sem se namerno omejil na stopnjevano pozitivno rast njegove osebnosti, kar se mi zdi najbolj pomembno, predvsem pa še neobdelano. Zagotovo so v Trubarju tudi manj dovršene osebne lastnosti, ki tu in tam pridejo na površje. Omenil bom samo eno. Trubarjeva nepopustljivost občasno meji na trmo in slepo prepričanje v svoje. Projekt Uraške tiskarne je po letu 1563 enostavno odpisal in o njem ni želel nič več slišati. Druga plat Trubarjeve močne samozavesti, izrazitega občutka za lastno vrednost, je bila v tem, da se je po več poskusih rad izoliral in ostal na svojem »ideološkem otočku«. Svet je tam, kjer sem jaz! To opazamo zlasti po letu 1565, po drugem in dokončnem izgonu, ko je v Derendingenu živel v miru in se dokončno vsidral v württemberško različico protestantizma. Tu se najbolj občutijo tudi meje njegovega teološkega in cerkvenega obzorja.⁶ Pridobil je sicer mir, ki ga do svojih šestdesetih let res ni imel, izgubljal pa je stik s širšo realnostjo, pogled na to, kar se je v krščanskem svetu dogajalo na drugi, katoliški strani. Tu je opazen predvsem Trubarjev polemičen ton, ki meji na nekritičnost. Trubar je tu radikalen zato, ker mu manjka možnost realnega so- očenja z nasprotnikom. Tak tipičen zapis najdemo v *Catehizmu z dvejma izlagama* iz leta 1575, ko se s pestmi in brcami loti jezuitov, ki jih pravzaprav ne pozna in jih napada zgolj kot ideološke nasprotnike: »Nekateri dobri kristjani in zvesti služabniki božje cerkve v deželi

6 Prim. Z. Štrubelj, *Pogum besede. Primož Trubar: 500 let. 1508–2008*. Celovec/Ljubljana/Dunaj/Celje/Gorica 2008, str. 193–194, 206–208.

RAZPRAVE, ŠTUDIJE

Kranjski so mi poslali pretekle jeseni, 74. leta, novi jezuitski katekizem, natisnjen v slovenskem jeziku (...) Iz tega se da sklepati, da se ta nova, volčja bratovščina v ovčjem oblačilu z visoko donečim naslovom (nočejo se imenovati bratje Gospoda Jezusa kakor vsi navadni pobožni kristjani (...), ampak tovariši njegovi), hoče vrniti kakor med druge narode tudi v našo domovino, se tu vgnezditi ter s hinavskim, licemerskim življenjem in z lovkami, napihnjenimi, sladkimi besedami odvzeti in zmamiti preproste, dobrosrčne kristjane naše domovine od prižgane luči svetega evangelija v prejšnjo temo razkrinkanega in razodetega Antikrista v Rimu«.7 Krepke in ostre besede, kjer Trubar »volčjo bratovščino« imenuje tudi »psevdkristovi«, in jim nalepi zlobne namene zapeljevanja mladine.

Na osebni ravni je Trubar doživel še eno temeljno krizo, od leta 1567 do leta 1574, ko razen pisem ni ničesar napisal. V njegovih biografijah je to krizno obdobje premalo poudarjeno. V tem sedemletnem časovnem loku se je moralo marsikaj dogajati. Predelati je moral bolečino izgube prve žene Barbare, ki mu je stala ob strani v vihnem obdobju življenja. Čeprav se je hitro poročil z drugo, Anastazijo, in z njo imel hči Gertrudo, ki je kmalu umrla, se je verjetno težko sprijaznil z dejstvom, da Barbare ni več. Zapustila mu je tri mladoletne otroke, šestnajstletnega Primoža, dvanajstletno hčer Magdaleno in enajstletnega sina Felicijana. Če se spet povrnemo k Eriksonovi psihosocialni teoriji osebnosti, v kateri zagovarja tezo, da se v osmih psihosocialnih stadijih človekova rast krepi predvsem prek razreševanja konfliktov in kriz, potem je to Trubarjevo sedemletno obdobje čas notranjega, duhovnega zorenja. Predvsem čas, ko je naš rojak prek zunanjih in notranjih konfliktov napredoval v pridobivanju notranje enosti, k poenotenju svojega osebnega, duhovnega jedra. Dosegel je osebno stabilnost, ki se tudi na zunaj kaže v bolj mirnem, urejenem življenju.

Obenem pa gre za novo osebno sintezo, ki že nakazuje njegovo doraslost »k samemu sebi«, poenotenje njegove osebnosti, ki v Eriksonovem zadnjem, osmem psihosocialnem stadiju osebnostnega

7 P. Trubar, *Catechismus z dveima islagama*, v: *Zbrana dela II*, Ljubljana 2003, str. 39–40.

ZVONIMIR ŠTRUBELJ

razvoja, v starosti, pomeni: integriteta (nasprotje bi bil občutek dvoma o samem sebi), polna človečnost, modrost, hvaležni občutek za to, kar si postal, in zavest, da te nekoč več ne bo. »Polnost duše« (wholermindedness), »polnost srca« (wholeheartedness), »polnost enosti, celovitosti« (wholesomeness) so Eriksonovi izrazi za tako pozitivno doseženo stopnjo osebnega razvoja.⁸ Mirno lahko rečemo, da je proti koncu svojega življenja, od leta 1575 do leta 1586, Trubar dejansko živel to polnost bivanja, kar razodeva njegova pozna ustvarjalnost, saj je leta 1582, po 25-letnem obdobju prevajanja *Svetega pisma*, izdal svoj jubilejni *Ta celi Novi testament*, ki krona njegovo delo svetopisemskega prevajalca. Leto poprej, 1581, pa je prevedel *Formulo concordiae – Formulo soglasja*, kar tudi na simbolni ravni razodeva njegovo prizadevanje za sodelovanje, za kooperativni način reševanja nalog in problemov, njegovo dialoško in ekumensko odprtost. »Dobro je boj bojeval, svoj tek dokončal po razumu, vero ohranil zvestó, kakor je bil ji dolžan,« pravi napis na epitafu v Derendingenu. Nakazuje na to, čemur v zdanjem obdobju življenja Erikson pravi modrost.

Zato lahko rečemo, da je Primož Trubar bil moder človek.

8 Prim. E. H. Erikson, *The Life Cycle Completed*. New York 1982, str. 85–92.